

TIPI DEMOGRAFSKIH OBMOČIJ V SUBPANONSKI SEVEROVZHODNI SLOVENIJI

Damijana Počkaj Horvat *

IZVLEČEK

UDK 911.3:312(497.12-18)

Prispevek predstavlja rezultate tipizacije demografskih območij v subpanonski SV Sloveniji in jih primerja z "demografsko ogroženimi območji" v Sloveniji, določenimi z Zakonom o spodbujanju demografsko ogroženih območij leta 1990.

ABSTRACT

UDC 911.3:312(497.12-18)

TYPES OF DEMOGRAPHIC REGIONS IN THE SUB-PANONIAN NORTH- EASTERN SLOVENIA

The article presents the results of the typification of the demographic regions in the Sub-Panonian North-eastern Slovenia and compares them to the "demographically endangered regions" in Slovenia as defined by the Law on the promotion of the demographically endangered regions from the year 1990.

UVOD

Namen prispevka je predstaviti tipizacijo demografskih območij v subpanonski SV Sloveniji na osnovi izbranih demografskih kriterijev. Dobljene tipe demografskih območij sem primerjala z "demografsko ogroženimi območji", določenimi z Zakonom o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih območij leta 1990 in ugotavljala podobnosti v razširjenosti posameznih območij. V območje subpanonske SV Slovenije sem vključila občine Mursko Soboto, Gornjo Radgono, Ljutomer, Lendavo, Ormož, Lenart, Ptuj, Maribor, Maribor -Pesnico in Slovensko Bistrico.

Tipe demografskih območij v subpanonski SV Sloveniji sem določila na osnovi štirih **kriterijev**:

- gibanje števila prebivalstva v obdobju 1961/1981
- gibanje števila prebivalstva v obdobju 1981/1990
- gibanje števila gospodinjstev v obdobju 1961/1981
- starostni indeks leta 1981.

Vsi podatki so zbrani na nivoju katastrskih občin. Za določitev demografskih območij sem vrednosti vseh štirih kriterijev v vsaki katastrski občini točkovala in s seštevanjem točk dobila

* Dipl. geogr., stažistka raziskovalka, Oddelek za geografijo, Pedagoška fakulteta, Univerza v Mariboru, Koroška cesta 160, 62000 Maribor, Slovenija.

tipe demografskih območij. Vsaka katastrska občina je lahko dobila 1 - 7 točk, pri čemer je 1 točka pomenila izredno neugodno, 7 točk pa izredno ugodno vrednost posameznega kriterija.

Število točk pri vrednotenju posameznih demografskih kriterijev:

gibanje št. prebivalcev in
gospod. (1961/81 in 1981/90)

starostni indeks leta 1981

1 = do 80 (indeks)

2 = 80,1 - 90

3 = 90,1 - 98

4 = 98,1 - 105

5 = 105,1 - 115

6 = 115,1 - 125

7 = nad 125

1 = nad 100

2 = 80,1 - 100

3 = 60,1 - 80

4 = 50,1 - 60

5 = 40,1 - 50

6 = 30,1 - 40

7 = do 30

ANALIZA IZBRANIH DEMOGRAFSKIH KRITERIJEV

Kriterija **gibanje števila prebivalstva v obdobju 1961- 1981** in v obdobju 1981-1990 potrjujeta, da velik del subpanonske SV Slovenije spada v demografsko ogrožena območja. V obdobju 1961-1981 se je v območja močnega zmanjševanja števila prebivalstva uvrstilo kar 35,2 % katastrskih občin (k.o.) od 767 k.o. v subpanonski SV Sloveniji, največji deleži k.o. z močnim zmanjševanjem števila prebivalstva pa so v Halozah (70,8 % k.o.), na Goričkem in v Lendavskih gorinah (56,7 % k.o.) ter v Vzhodnih Slovenskih gorinah (53,6 % k.o.).

Območja močnega naraščanja števila prebivalstva so razumljivo vezana na glavne zaposlitvene centre in občinska središča (v to skupino se je uvrstilo 10,4 % k.o. od vseh k.o. v subpanonski SV Sloveniji v obdobju 1961-1981), vmesna območja pa predstavljajo prehodi do obeh omenjenih skrajnih kategorij. Posamezne kategorije pri gibanju števila prebivalstva v obdobju 1961-1981 so skoraj praviloma močno povezane tudi z naravnogeografskimi razmerami, saj se območja močnega zmanjševanja števila prebivalstva pokrivajo z gričevnatimi in oddaljenimi območji; ravninska območja z boljšim in gostejšim infrastrukturnim omrežjem ter pestrejšo in večjo ponudbo delovnih mest pa z območji naraščanja prebivalstva.

V obdobju 1981-1990, prej jasno izoblikovana območja zmanjševanja in naraščanja števila prebivalstva, prehajajo ena v drugo z manj vidnimi prehodi, saj v tem obdobju največji obseg zavzemajo prav območja zmerne zmanjševanja števila prebivalstva (43,7 % k.o. od vseh k.o.) in stagnacije števila prebivalstva (23,7 % k.o. od vseh k.o.).

Kriterij **gibanje števila gospodinjstev v obdobju 1961 - 1981** dopolnjuje demografski prikaz

subpanonske SV Slovenije. Povečini so območja zmanjševanja števila gospodinjestev in območja naraščanja števila gospodinjestev skoraj identična z območji upadanja oziroma rasti števila prebivalstva 1961-1981 (tudi korigirani Pearsonov kontingenčni koeficient med omenjenima kriterijema znaša 0,82). V najbolj ogrožena območja se je uvrstilo 18,2 % k.o. (od vseh k.o.), kar je precej manj kot pri kriteriju gibanje števila prebivalstva, večji pa je delež k.o. v območju zmernejšega zmanjševanja števila gospodinjestev (34,1 % k.o. od vseh k.o.).

V ostalih (ugodnejših) kategorijah so deleži k.o. približno enaki. Med posameznimi regijami spet izstopajo Haloze (41,5 % k.o. je v najbolj ogroženem območju); v območju zmernejšega zmanjševanja števila gospodinjestev pa Goričko in Lendavske gorice (54,4 % k.o.), Osrednje Slovenske gorice (44 % k.o.) in Zahodne Slovenske gorice (40,2 % k.o.). Območja naraščanja števila gospodinjestev so podobno kot območja naraščanja števila prebivalstva vezana na ravninski svet. V celotni subpanonski SV Sloveniji sodi v najugodnejšo kategorijo 13,7 % vseh k.o.

Poleg samega števila prebivalstva in števila gospodinjestev je za vrednotenje demografskih razmer zelo pomembna tudi starostna sestava prebivalstva. Upoštevala sem **starostni indeks leta 1981** kot relevanten demografski kriterij, ki s prikazom razmerja med prebivalstvom, starim nad 65 let in mlajšim od 14 let, osvetljuje demografske razmere določenega območja. Starostni indeks je kot kriterij določanja demografsko ogroženih območij upošteval tudi Zakon o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih območij v Republiki Sloveniji (Ur.l. 1990, št.48, s.2226-2228). Starostni indeks izkazuje zmerno stopnjo povezanosti z ostalimi izbranimi demografskimi kriteriji. Korigirani Pearsonov kontingenčni koeficient med starostnim indeksom in gibanjem števila prebivalstva 1961 - 1981 znaša 0,54; med starostnim indeksom in gibanjem števila gospodinjestev 1961-1981 pa 0,48.

Za subpanonsko SV Slovenijo je značilno, da v negativnem smislu (starostni indeks nad 80) izstopata regiji Goričko in Lendavske gorice (62 % k.o.), več starega kot mladega prebivalstva pa je tudi na Dolinskem. Spet lahko opazimo že omenjen odnos med ugodnimi demografskimi razmerami in ravninskim svetom, vendar ta pri starostnem indeksu ni več tako jasen, saj se prebivalstvo stara tudi v večjih mestih.

Največji deleži k.o. v celotni subpanonski SV Sloveniji so tako v prehodnih kategorijah med prevlado starega oziroma mlajšega prebivalstva, deleži ostalih kategorij pa so si podobni. Največji delež k.o. (39 % k.o.) z ugodnim odnosom med starim in mladim prebivalstvom je v Zahodnih Slovenskih goricah, regija Goričko in Lendavske gorice pa v tej kategoriji nima niti ene k.o.. Zanimive so Haloze, ki tokrat prvič ne izstopajo v celoti v negativnem smislu saj so posamezne kategorije starostnega indeksa skoraj enakovredno zastopane po številu k.o..

TIPI DEMOGRAFSKIH OBMOČIJ V SUBPANONSKI SEVEROVZHODNI SLOVENIJI

Po vrednotenju vsakega demografskega kriterija posebej sem seštel(a) točke, ki jih je določena k.o. dobila s točkovanjem. Najmanjši skupni seštevek znaša 4 točke, največji 28. Na ta način sem določila pet **tipov demografskih območij**.

Tipi demografskih območij v subpanonski SV Sloveniji po številu točk:

tip demografskega območja št.točk

-
- močna depopulacija 4 - 8
 - zmerna depopulacija 9 - 13
 - stagnacija 14 - 18
 - zmerna koncentracija 19 - 23
 - močna koncentracija 24 - 28

Osnovna razporeditev vrednosti posameznih kriterijev je tudi pri njihovem združevanju v tipe demografskih območij ostala podobna. Med vsemi petimi tipi demografskih območij je v subpanonski SV Sloveniji najmočnejše zastopan tip zmerne depopulacije prebivalstva (36,8 % k.o. od vseh k.o.), sledijo mu tip stagnacije prebivalstva (25,9 % k.o.), tip zmerne koncentracije prebivalstva (16,7 % k.o.), tip močne depopulacije prebivalstva (12,9 % k.o.) in tip močne koncentracije prebivalstva, ki je najmanj pogosto zastopan v subpanonski SV Sloveniji.

Po posameznih regijah je zastopanost tipov demografskih območij različna. Izstopajo regije Goričko in Lendavske gorice, kjer prevladuje tip močne depopulacije prebivalstva (v tip močne koncentracije prebivalstva se je v tej regiji uvrstila samo 1 k.o.) ter regije Osrednje Slovenske gorice, Vzhodne Slovenske gorice in Haloze, kjer se je skoraj polovica k.o. uvrstila v tip zmerne depopulacije prebivalstva.

ZAKLJUČEK

Tipe demografskih območij, dobljene na osnovi vrednotenja štirih demografskih kriterijev, lahko primerjamo z uvrstitvijo posameznih območij v **demografsko ogrožena območja** po Zakonu o spodbujanju demografsko ogroženih območij v Republiki Sloveniji leta 1990 (Ur.l. RS, št.48/1990).

Zakon za demografsko ogrožena območja šteje širša strnjena območja, ne glede na meje občin, v katerih KS izpolnjujejo naslednja dva kriterija:

- da rast stalnega prebivalstva ne presega 25 % povprečne rasti prebivalstva v Republiki Sloveniji od leta 1981 dalje

- da je indeks staranja stalnega prebivalstva za najmanj 25 % manj ugoden kot v povprečju Republike Slovenije.

Poleg KS, ki izpolnjujejo omenjena kriterija, so se v demografsko ogrožena območja uvrstile tudi druge KS in območja naselij, saj zakon našteva vrsto posebnosti, ki razširjajo demografsko ogrožena območja Slovenije. Z Odlokom o območjih, ki se štejejo za demografsko ogrožena območja v Republiki Sloveniji v obdobju 1991-1993 (Ur.l.RS št.6/1991) pa so točno opredeljene vse KS in območja naselij, ki se štejejo za demografsko ogrožena območja. Zakon tako določa tri kategorije demografsko ogroženih območij: demografsko ogrožena območja v 10-kilometrskem pasu, demografsko ogrožena območja izven 10-kilometrskega pasu in gorska višinska območja.

V demografsko ogrožena območja v 10-kilometrskem pasu se je v subpanonski SV Sloveniji uvrstilo 58,9 % k.o., v demografsko ogrožena območja izven 10-kilometrskega pasu 6,9 % k.o. in v gorska višinska območja 1,3 % k.o. Največ k.o. se je uvrstilo v demografsko ogrožena območja v 10-kilometrskem pasu v regiji Goričko in Lendavske gorice, Haloze pa so se v to kategorijo uvrstile v celoti. Kriterija za določevanje demografsko ogroženih območij po zakonu ni izpolnilo 32,8 % k.o..

Demografsko ogrožena območja, ki jih določa zakon, se v glavnem pokrivajo s prvimi tremi tipi demografskih območij, ki sem jih določila v subpanonski SV Sloveniji (od tipa močne depopulacije prebivalstva do tipa stagnacije prebivalstva). Območja, ki jih zakon ni uvrstil v demografsko ogrožena območja, pa so se v analizi uvrstila v tip zmerne in tip močne koncentracije prebivalstva.

Največja odstopanja med demografsko ogroženimi območji (po zakonu) in tipi demografskih območij, določenimi s to analizo, so na območju Ptujskega polja, Dravinjskih gor, Osrednjih Slovenskih gor v občini Ptuj in Zahodnih Slovenskih gor v občini Maribor. V teh regijah, ki jih zakon ni uvrstil v demografsko ogrožena območja, je analiziranje demografskih kriterijev tudi pokazalo stagnacijo oziroma zmerno depopulacijo prebivalstva.

Tako lahko zaključim, da se, kljub globalni podobnosti v razširjenosti, med z zakonom določenimi demografsko ogroženimi območji in tipi demografskih območij (ki so določeni z analizo v tej študiji uporabljenih demografskih kriterijev) pokažejo nekatere razlike. Demografsko ogrožena območja po zakonu so enotna in razširjena na strnjemem območju, tipi demografskih območij pa se med seboj prepletajo, precej manj je enotnih, strnjenih območij enega samega tipa. Iz naše analize je opazna tudi večja povezanost med razširjenostjo tipa demografskih območij in naravno-geografskimi razmerami. Prav tako je bolj opazen vpliv centralnih naselij, ki s svojo gravitacijsko močjo vplivajo tudi na demografske razmere.

Upoštevanje demografskih kriterijev pri določanju tipov demografskih območij je tako le

eden od načinov ugotavljanja sprememb v razvoju prebivalstva. Za vrednotenje dobljenih rezultatov je nujno tudi upoštevanje drugih dejavnikov razvoja - zlasti ponudbe delovnih mest in infrastrukturnega omrežja, ki močno vplivata na spreminjanje pogojev in kvalitete življenja. Predvsem v prehodnih tipih demografskih območij je bližina delovnih mest in urejeno infrastrukturno omrežje pomemben impulz razvoja teh območij, ki prispeva k ohranitvi poselitve, saj postaja kvalitetno življenjsko okolje vse bolj cenjena vrednota.

LITERATURA IN VIRI

- Klemenčič V., 1972, Tendence socialnega razvoja SV Slovenije v primerjavi s celotno SR Slovenijo, *Geographica Slovenica* št.2 - Geografski simpozij o SV Sloveniji, Ljubljana, s. 183-193
- Ogrinc T., 1983, Nekateri geografske značilnosti SV Slovenije z vidika razvoja ruralne pokrajine, *Geographica Slovenica* št.14 Ljubljana, s.103-111
- Zakon o spodbujanju razvoja demografsko ogroženih območij v Republiki Sloveniji, Uradni list RS 1990/št.48, s. 2226-2228
- Odlok o območjih, ki se štejejo za demografsko ogrožena območja v Republiki Sloveniji v obdobju 1991-1993, Uradni list RS 1991/št.6, s.243-247

TYPES OF DEMOGRAPHIC REGIONS IN THE SUB-PANONIAN NORTH-EASTERN SLOVENIA

The types of demographic regions in the Sub-Panonian North-eastern Slovenia have been determined on the basis of four criteria:

- variation in the number of inhabitants in the period 1961-1981
- variation in the number of inhabitants in the period 1981-1990
- variation in the number of households in the period 1961-1981
- age coefficient in the year 1981.

The evaluation was carried out at the level of cadastral communities (c.c.). Five types of demographic regions emerged:

- the type of **intensive depopulation** (12,9 % c.c. out of all c.c. in the Sub-Panonian North-eastern Slovenia)
- the type of **moderate depopulation** (36,8 % c.c.)
- the type of **population stagnation** (25,9 % c.c.)
- the type of **moderate population concentration** (16,7%)
- the type of **intensive population concentration** (7,7 % c.c.)

The distribution of individual types varies across the regions. The type of intensive depopulation is prevalent in the regions of Goričko and of Lendavske gorice. The regions of Osrednje Slovenske gorice, Vzhodne Slovenske gorice and of Haloze also stand out because of over half of their c.c. being classified as types of intensive or moderate depopulation. The regions of Dravsko-Ptujsko polje and of Pomurska ravnina on the other hand represent the type of population concentration.

Tabela 1

Število katastrskih občin v subpanonski SV Sloveniji glede na demografske kriterije

The number of cadastral communities in the Sub-Panonian North-eastern Slovenia according to demographic criteria

Legenda:

K1 - gibanje števila prebivalstva v obdobju 1961/81:

K2 - gibanje števila prebivalstva v obdobju 1981/90:

K3 - gibanje števila gospodinjstev v obdobju 1961/81:

A - do 85 (indeks)

B - 85,1 - 98

C - 98,1 - 105

D - 105,1 - 125

E - nad 125

K4 - starostni indeks:

A - nad 80 (indeks)

B - 60,1 - 80

C - 50,1 - 60

D - 40,1 - 50

E - do 40

tip demografskih območij:

A - močna depopulacija (4 - 8 točk)

B - zmerna depopulacija (9 - 13)

C - stagnacija (14 - 18)

D - zmerna koncentracija (19 - 23)

E - močna koncentracija (24 - 28)

demografsko ogrožena območja (DOO):

A - DOO v 10-km pasu

B - DOO izven 10-km pasu

C - gorska višinska območja

D -

E - ni DOO

Tabela 1 (nadaljevanje)

regija	prebivalstvo 61/81					prebivalstvo 81/90					sk. k.o.
	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E	
Goričko in											
Lendavske gorice	51	33	5	-	1	21	56	7	6	-	90
Pomurska ravnina	22	39	18	27	9	5	51	30	29	-	115
Zahodne Slov.gorice	34	15	16	13	9	11	35	21	17	3	87
Osrednje Slov.gorice	47	59	13	19	12	10	61	42	33	4	150
Vzhodne Slov.gorice	45	21	7	10	1	8	50	17	8	1	84
Dravsko-Ptujsko polje	1	14	10	30	22	-	20	32	25	-	77
Haloze	46	9	5	4	1	18	27	8	11	1	65
Dravinjske gorice	6	15	11	10	8	4	15	12	16	3	50
druge k.o.*	18	10	-	4	17	6	20	9	13	1	49
skupaj k.o.	270	215	85	117	80	83	335	178	158	13	767

regija	gospodinjstva 61/81					gospodinjstva 81/90					sk. k.o.
	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E	
Goričko in											
Lendavske gorice	32	49	2	5	2	56	24	7	3	-	90
Pomurska ravnina	5	29	22	44	15	32	26	23	25	9	115
Zahodne Slov.gorice	12	35	10	16	14	4	13	19	21	30	87
Osrednje Slov.gorice	29	66	27	16	12	14	32	25	51	28	150
Vzhodne Slov.gorice	24	32	17	10	1	15	28	25	9	7	84
Dravsko-Ptujsko polje	1	9	8	30	29	2	12	14	24	25	77
Haloze	27	20	7	8	3	9	18	12	13	13	65
Dravinjske gorice	3	7	11	19	10	2	8	9	15	16	50
druge k.o.*	7	15	1	7	19	2	9	5	17	16	49
skupaj k.o.	140	262	105	155	105	136	170	139	178	144	767

* - k.o., ki so del Pohorja, Kozjaka in Mariborske mestne regije

Tabela 1 (nadaljevanje)

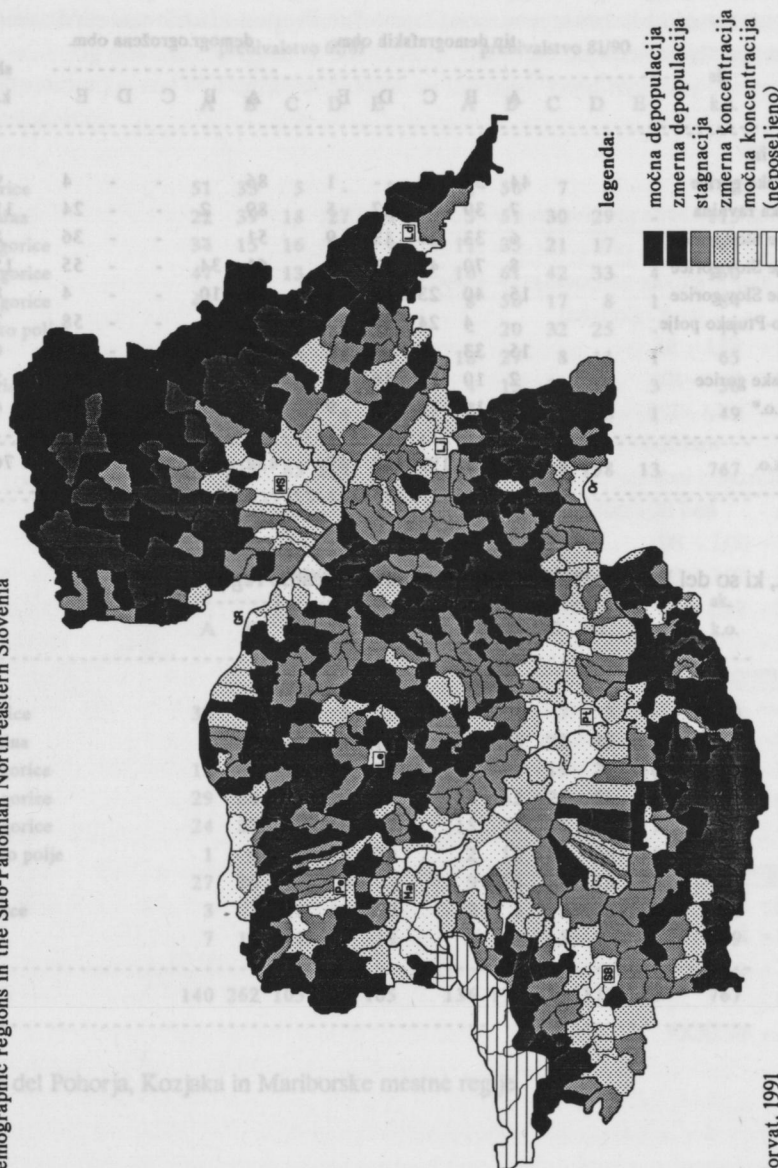
regija	tip demografskih obm.					demogr.ogrožena obm.					sk. k.o.
	A	B	C	D	E	A	B	C	D	E	
Goričko in											
Lendavske gorice	44	37	8	-	1	86	-	-	-	4	90
Pomurska ravnina	7	39	37	27	5	89	2	-	-	24	115
Zahodne Slov.gorice	6	33	26	13	9	51	-	-	-	36	87
Osrednje Slov.gorice	8	70	47	17	8	61	34	-	-	55	150
Vzhodne Slov.gorice	15	40	23	5	1	70	10	-	-	4	84
Dravsko-Ptujsko polje	-	4	24	32	17	19	-	-	-	58	77
Haloze	15	33	9	6	2	65	-	-	-	-	65
Dravinjske gorice	2	10	15	16	7	9	-	-	-	41	50
druge k.o.*	2	16	10	12	9	2	7	10	-	30	49
skupaj k.o.	99	282	199	128	59	452	53	10	-	252	767

* - k.o., ki so del Pohorja, Kozjaka in Mariborske mestne regije

Slika 1

TIPI DEMOGRAFSKIH OBMOCIJ po KO v Subpanonski SV Sloveniji

Types of demographic regions in the Sub-Panonian North-eastern Slovenia

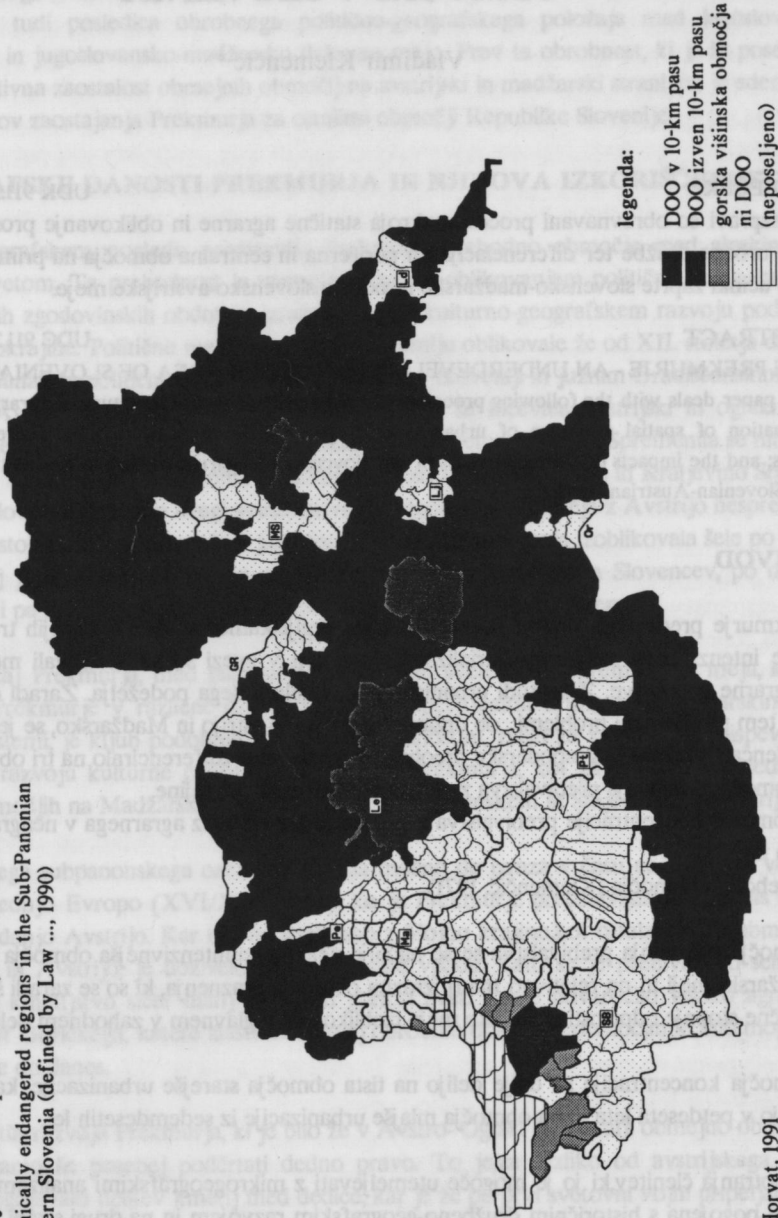
karta 1:

D. Počkaj-Horvat, 1991

Slika 2

karta 2:

DEMOGRAFSKO OGROŽENA OBMOČJA po KO v Subpanonski SV Sloveniji leta 1990 (po Zakonu ..., Ur.l.RS št.48/1990)
Demographically endangered regions in the Sub-Panonian North-eastern Slovenia (defined by Law ..., 1990)

D.Počkaj Horvat, 1991